

ECN 120 – definisjoner og begrep i kap. 13 (med kommentarer)

[Y.xx] til høyre for hver definisjon viser til likningsnr. i kap Y. Mangler [Y.xx] er definisjonen ikke omtalt i kap. Y. På eksamen bruker vi terminologien/symbolbruken til Steigum (==> tidligere eksamensoppgaver ikke alltid direkte overførbare til dagens kurs basert på Steigum).

Denne oversikten introduserer en del nye konsept eller presenterer disse på en litt forskjellig måte fra Steigum. Hensikten med dette er å bidra til bedre forståelse. Nye konsept er eksamensrelevante. Konsept som er presentert på en litt forskjellig måte: begge framstillingene OK på eksamen.

S- og K-sektor

S-sektor

produserer varer og tjenester som må produseres på eller nært det stedet der varene eller tjenestne skal forbrukes (implikasjon: produsenter i sektoren er *naturlig skjerma*)

K-sektor

produksjon av varer og tjenester som ikke omfattes av S-sektor (implikasjon: produsenter i sektoren nyter ikke godt av naturlig skjerming og er derfor i prinsippet konkurranseutsatte)

Merknad: Disse definisjonene avviker fra det man vanligvis forbinder med skjerma eller konkurranseutsatte sektorer, men de gir ei meir nøyaktig beskrivelse av egenskapene til sektorene enn de gamle tolkningene).

Eksempel: landbruk omtales normalt som en skjerma sektor i Norge pga. tollbeskyttelse. Tollbeskyttelse kan imidlertid forsvinne med politikkendring. Mat må ikke produseres nært der forbruket foregår og tilhører dermed K-sektor, mens kulturlandskap er stedegen produksjon og tilhører dermed S-sektor.

Arbeidsproduktivitet, omstilling og likevekt mellom arbeidsmarkedene

Arbeidsproduktivitet

er gitt ved etterspørselskurva for arbeidskraft $E(w)$ ved valgt omfang av arbeidskraft, dvs. verdiskapning på siste arbeidstime brukt.

Merknad 1: Arbeidsproduktiviteten varierer når man flytter seg langs ettespørselskurva for arbeidskraft. Det blir derfor feil å tolke arbeidsproduktivitet som et gjennomsnittstall. Dette ser man fra likevekta i et arbeidsmarked uten tariff lønn, der arbeidsproduktiviteten er lik den markedsbestemte reallønna.

Merknad 2: Arbeidsproduktiviteten auker når:

- (i) markedsprisen auker på varen/tjenesta som produseres
- (ii) det brukes meir kapital i produksjonen
- (iii) arbeidet organiseres på en måte som gir større produksjon eller lågere kostnader for en gitt arbeidsinnsats
- (iv) kompetansen til arbeidskrafta (humankapitalen) i produksjonen auker

En auke i disse fire faktorene for arbeidsproduktivitet fører til skift utover i etterspørselsfunksjonen for arbeidskraft (og motsatt: en reduksjon fører til et skift innover i ettespørselsfunksjonen for arbeidskraft).

Omstilling

omfatter (ii)-(iv) + flytting av arbeidskraft til en aktivitet (produksjon) med anna verdiskapning på brukt arbeidsinnsats (f.eks. overgangen fra industri til olje i Norge sida 70-tallet og fram til i dag)

Likevekt mellom arbeidsmarkedene

oppstår når arbeidsproduktiviteten er lik mellom ulike produksjoner for arbeidskraft med «samme» kompetanse

Merknad 1: Definisjonen på arbeidsproduktivitet (forrige side) ==> reallønna blir lik mellom sektorene

Merknad 2: Reallønna (og dermed den nominelle lønna) varierer mellom sektorer. Årsaker til denne variasjonen skyldes

- (a) faktorene i-iv som påvirker arbeidsproduktiviteten (forrige side) = etterspørselsida, og
- (b) arbeidstakerne si oppfatning av egenskaper ved arbeidet (reiseveg, fravær fra familie – f.eks. arbeid på anlegg eller i Nordsjøen,, fysisk krevende arbeid, arbeidsmiljø osv.) = tilbudssida

Primærproduksjon og grunnrente, inngangsbarrierer

Primærproduksjon

alle produksjoner som er basert på et naturgrunnlag, f.eks. jord- og skogbruk (areal), fiskeri, bergverksdrift (mineralforekomst), olje- og gassproduksjon (olje- og gassforekomst)

Merknad: Sekundærproduksjon = industri, tertiærproduksjon = tjenesteyting

Grunnrente

ekstra avkastning fra primærproduksjon

Merknad: Opprinnelig knytta til begrensa arealer (grunn). I dag brukes grunnrente om ekstra avkastning fra all primærproduksjon. For høsting av lagerressurser (mineraler, olje og gass) omfatter grunnrenta også høgere avkastning som følge av at med aukende høsting synker gjenværende reserver av ressursen.

Inngangsbarrierer

hindre for å starte opp en produksjons/økonomisk aktivitet.

Merknad 1: Finnes i alle primærproduksjoner (begrensa ressurs). Størrelsa på inngangsbarrierene er imidlertid også knytta til kostnadene med å starte produksjon (som f.eks. er langt høgere i bergverksdrift og olje/gass enn i landbruk og fiskeri).

Merknad 2: Finnes i en del produksjoner/aktiviteter der det er bestemte krav for å kunne drive aktiviteten (f.eks. sertifisering/godkjenningssordning for rørleggere og elektrikere), eller for arbeidskraft i bestemte produksjoner (lege, sjukepleier, piloter osv.) ==> kunnskapsrente (variant av grunnrenta fordi sertifisering auker inngangsbarrieren).

Olje- og gasssektoren og norsk økonomi

Oljerente

en variant av grunnrente som gir meirprofitt til operatørene

Statens pensjonsfond utland (SPU også kjent som «oljefondet»)

Investeringsfond i utenlandske verdipapirer og eiendom for den delen av overskuddet (grunnrenta) fra olje- og gasssektoren som man ikke investerer innenlands for å unngå at samla etterspørsel ($AD = C + I + G + NX$) blir for stor. Begrunnes ut fra frykten for *Hollandsk sjuke*.

SPU praktiserer aktiv forvaltning (ikke indeksforvaltning) av aksjeporteføljen, og er i dag verdens største offentlig eide investeringsfond (sovereign fund)..

Hollandsk sjuke

økonomisk problem et land står overfor når landet som følge av eksport av en naturressurs har ført til nedgang i omfanget av annen industri som overstiger det som er forenlig med (ønska) langsiktig næringsstruktur (når bidraga fra naturressursen inn i landets økonomi faller som følge av at det gradvis blir mindre igjen av ressursen eller at prisene på ressursen faller).

Merknad: I Norge knyttes denne definisjonen seg ofte til reduksjon i eksportindustrien, dvs. at en mye brukt formulering av Hollandsk sjuke er: *Konkurransesatt sektor rammes av forbruk av inntektene fra en ikke-fornybar naturressurs*

Handlingsregelen

man kan ikke overføre meir til statsbudsjettet fra «oljefondet» enn at verdien til fondet opprettholdes

Merknad: Dette betyr at den maksimale overføringa fra SPU til statsbudsjettet ikke kan overstige forventet avkastning fra fondet (som i dag er satt til 3% av fondsverdien). Verdien av SPU er i dag 8 400 milliarder kr, slik at med dagens handlingsregel er maksimal overføring ca 250 milliarder kr pr år. Bekymring for at tom. dette beløpet er for høgt til å unngå Hollandsk sjuke.

Lagerressurser som kapitalgode

Profitten fra utvinning av en lagerressurs spares/investeres i annen aktivitet som gir ei avkastning. Alternativ sparing av lagerressursen: utsatt utvinning under stigende markedspriser ==> prisveksten kan ses på som ei kapitalavkastning. I Norge populært omtalt som sparing i «finansbanken» eller «Nordsjøbanken».

Prinsipp for optimal økonomisk forvaltning: avkastninga på siste enhet utvunnet av lagerressursen = forventet meirprisvekst ved å utsette utvinning av ei ekstra enhet av lagerressursen.

Noen viktige skatter og avgifter

Inntektsskatt

prosentandel (t_Y) av inntekta (Y) som beskattes, ofte med et fratrekk (D): $T_Y = (Y - D)t_Y(Y)$

Progressiv inntektsskatt ==> prosentdelen auker med aukende inntekt: $\partial t_Y(Y) / \partial Y > 0$

Meirverdiavgift (MVA, tidligere MOMS)

= skatt på prisen til ei vare/tjeneste i hvert ledd i økonomien

Utgående MVA: innbetalt skatt på omsetning når varen/tjenesta selges

Inngående MVA: fratrekk i skatt på omsetning når innsatsfaktorer til varen/tjenesta kjøpes

Merknad 1: Fordel med MVA: Inngående og utgående MVA fører til at skatteflyten er «sjøldokumentert» - utgående MVA til en leverandør er inngående MVA til en mottaker. Kostnad med dette er at hvert ledd i økonomien på føre et MVA-regnskap. Norske styresmakter vurderer fordelene som større enn ulempene.

Merknad 2: Forbrukere (husholdningene) har vi kun inngående MVA som fungerer som en salgssavgift/salgsskatt/omsetningsskatt

Salgsavgift

Påslag i prisen på sluttforbruk (samsvarer med den MVA som forbrukerne opplever under MVA)

Grunnrenteskatt

skatt på meiravkastning/meirprofitt fra uttak av lagerressurser (olje og gass, mineraler).

Variant av grunnrenteskatt: skatt på vann- og vindkraftproduksjon (endrer bruk av arealer i forhold til ulempe for de som bur/driver næring i påvirkede område).

Formueskatt

prosentandel (t_w) av formuen (W) som beskattes, ofte med et fratrekk (D_w): $T_w = (Y - D_w)t_w(W)$

Norge: formuesskatten er flat ==> samme prosentdel uansett formue: $\partial t_w(W)/\partial W = 0$

Formuesskattesatsen kan variere mellom ulike formuesobjekt (næringsseiendom, bolig og fritidsbolig, bankinnskudd og verdipapirer) ==> formuesskatten favoriserer enkelte investeringer (omtales som *vridningseffekter*).

Miljøskatter og -subsidiær

skatt/avgift på produksjon eller forbruk som fører til miljøskade.

Klassisk miljøavgift: skattlegger utslipp/forurensning slik at det blir dyrere å forurense ==> redusert forurensning

Varianter av miljøavgift: drivstoffavgift (dyrere å kjøre fossil), pant på flasker/bokser (auker gjenvinningsandelen ==> mindre som avfall), søppelavgift (for å betale for innsamling av avfall) ==> reduserte transaksjonskostnader for bedriftene/husholdningene med å bli kvitt avfall på en forsvarlig måte

Vridningseffekter av skatt

Ulik skattesats på forskjellige typer inntekt eller formue, mellom inntekt og formue, eller forbruk ==> aktørene omplasserer inntekt/formue til aktiviteter/spareformer/investeringer med mindre skatt.

Noen vridningseffekter er ønska (planlagt): alkoholavgift/tobakksavgift ==> redusert forbruk // miljøavgifter/-skatter ==> reduserte utslipp/mindre avfall.

Utsikta vridningseffekter er ofte uønska (kommer som en uventa ekstra virkning av skatten/avgifta). Eksempler på uønska vridningseffekter i norsk økonomi:

- Fratrekk for gjeldsrenter på bolig ==> høyere boligsparing og mindre annen sparing ==> lågere andel av sparinga tilgjengelig for investering (sparinga bundet i bolig)
- Forsiktig verdifastsettelse på bolig/fravær av boligsatt ==> samme effekter som ovafor
- Enkelte sektorer har ingen eller redusert MVA sats: mat med redusert MVA på sluttledet (14 % mot vanlig 25 %) ==> mat blir relativt sett billigere enn andre varer ==> matforbruk auker i et samfunn der fedme er et tiltakende problem.
- Sukkeravgift har ønska effekt med redusert forbruk av sukker, men fører til handelslekkasje (eks. svenskehandel på godteri) og vridning av konkurransen for norsk næringsmiddelindustri.